

Werk

Titel: Herbarium Amboinense, plurimas conplectens arbores, frutices, herbas, plantas ter...

Jahr: 1741

Kollektion: Zoologica

Werk Id: PPN369546628

PURL: <http://resolver.sub.uni-goettingen.de/purl?PID=PPN369546628> | LOG_0176

OPAC: <http://opac.sub.uni-goettingen.de/DB=1/PPN?PPN=369546628>

Terms and Conditions

The Goettingen State and University Library provides access to digitized documents strictly for noncommercial educational, research and private purposes and makes no warranty with regard to their use for other purposes. Some of our collections are protected by copyright. Publication and/or broadcast in any form (including electronic) requires prior written permission from the Goettingen State- and University Library.

Each copy of any part of this document must contain there Terms and Conditions. With the usage of the library's online system to access or download a digitized document you accept the Terms and Conditions.

Reproductions of material on the web site may not be made for or donated to other repositories, nor may be further reproduced without written permission from the Goettingen State- and University Library.

For reproduction requests and permissions, please contact us. If citing materials, please give proper attribution of the source.

Contact

Niedersächsische Staats- und Universitätsbibliothek Göttingen
Georg-August-Universität Göttingen
Platz der Göttinger Sieben 1
37073 Göttingen
Germany
Email: gdz@sub.uni-goettingen.de

CAPUT TRIGESIMUM
SEPTIMUM.*Arboris excœcantis usus.*

HUJUS arboris vitia cuiusvis nota sunt, unde & incolæ tanto odio eam prosequuntur ac vitant, ut nostram admoneant nationem, illam fugere, si quemvis ipsi propius adfatare videant, quum ejus noxam sine dubio magis experti fuere nostra natione, quæ illam non ita timet, quum forte sciat, arborem hanc sæpius innoxie culpari, si enim quis sibi caveat, ne ejus lac oculis instillet, nullum periculum ab hac metuendum est: Lac vehementer quidem purgat, sed tamen non ultra tertium gradum calidum est; Lingua enim exploratum, fatuum est, & in faucibus paucum excitat ardorem, nec cuti nocet. Nautæ nostrates, uti dictum fuit, quondam hoc cædebant lignum pro foco, ac sæpius in ipsorum damnum, hodie autem illum in finem non adhibetur, nisi defectu alius ligni, uti inter alia in Batavia sæpe fit, ubi amplæ illi urbinum deficit, & ex parvis petendum est infulis; mos quidem iste obtinet pravus, quum lignum hoc vix sicceatur, & combustum acrem & oculis nocivum emittat fumum, cæterum adhibetur ad hortorum palos parvosque postes, quum longa emittat flagella, si crassi hujus arboris stipites sæpius detruncantur, uti cum Salice hoc fit. Nostri pulveris pyrii præparatorum ex hoc quoque ligno carbonem exusserunt, experti autem fuere, carbonem ejus esse elegantes, leves, & molles, sed per horum acredinem pulvis iste pyrius sensim mucescit, unde hodie in istum finem eligitur lignum subsequenter *Arboris lactariæ*, quod meliores præbet carbonem.

Apud harum insularum incolas majori in usu Medico est quam populis occidentalibus, qui corticem, ejusque lac ad forte adhibent purgans, sed talibus in hominibus, qui robusto constant corpore, ac valent viribus, & malignis repleti sunt humoribus.

Macilentis vero & biliosis nocet hominibus, sed iis conducit, quibus humores prædominantur pravi, unde inpetigines, scabies, paralyfis, & similes subsequuntur morbi. Ad ordinarium purgans sumunt corticis partem, binos articulos longam, binosque digitos latam, hunc cum Pinanga masticant, ejusque deglutunt succum, quum autem ardorem faucium excitet, melius comprobatum fuit, si ex hac arbore quædam hujus lactis guttæ Calappi lymphæ, potui Thee, vel succo alicui infundantur, talique propinentur modo, omnis vero potus, cui hujus lactis guttæ fuere instillatæ, feri lactis consistentiam & formam concipit. Hæ purgationes sursum & deorsum operantur satis fortiter, unde ægris & debilibus hominibus non sunt propinandæ, quod tamen incolæ summo cum ægri discrimine instituunt. Optandum itaque esset M. Doctores & Chirurgos nostros Indicos melius novisse artem præparandi hoc lac, ut tutius & melius ingeri posset, uti *Gutta Cambodje*, alias ejus operatio corrigitur, si semimaturus Musæ fructus sub cineribus tostus superedatur, vel frusta quædam frigida pultis, Papeda dictæ, comedantur. Idem hoc lac valet contra morsus & ictus venenatorum piscium, si vulnere illiniatur, frustumque cupri rubri superligetur; si vero alicujus oculos infestet, eluendi sunt cum Calappi lymphæ, ac leniter comprimendi, quum hæc nocivum istud adtrahat lac, & simul educat.

Notitia hujus spurii Agallochi, quod ex hisce colligitur arboribus, ante annum 1665 ad nostram non pervenit nationem, immo plurimis Amboinensium nondum innotuit: Quum vero isto tempore munus subalterni gubernatoris in Hitoë's ora per decem annos obieram, ac per quinque primos annos æque istam fugerem arborem ac reliqui, illo anno lignum hoc prima vice mihi detectum ac demonstratum fuit a *Patti Cubu* præfecto pagi Hitoënsis *Ely* dicti, qui exactam habebat notitiam herbarum, ac multum me adjuvit in describendo hocce opere, unde & æquum duxi ejus memoriam hic consecrare.

Tom. II.

Primo

XXXVII. HOOFSTUK.

Gebruik van de Boom der Blinde oogen.

DE ondeugden van dezen boom zyn by alle man bekend, wesbalven hem de Inlanders zodanig baten en vlieden, datze onze Natie vermanen, van dezelve te wyken, alsze die daar ontrent zien staan, hebbende deszelfs schadelijkheid buiten twyffel meer geproeft, dan de onze, die daar zo veel vreeze niet voor hebben; misschien wetende, dat dezen boom veel onschuldig lyden moet, want als men zig zelfs wagt, dat de melk niet in de oogen kome, heeft men geen gevaar van dezelve boom te verwagten. De melk is wel sterk purgerende; maar egter niet boven de derde graad beet: Want op de tonge geproeft, isze lach, in de keel verwektze een kleinen brand, en op de huid doetze geen quaat. Onze Matroozen; als gezegt, kaptten dit hout eertyds veel tot brandhout, en dikwils tot hare schade, maar bedendaags word het daar toe niet gebruikt; als by gebrek van ander hout, gelyk onder andere tot nog toe op Batavia geschiebt; daar het voor die groote stad zeer schaars valt, en van de kleine Eilanden moet gebaalt worden; het is evenwel een quaad gebruik, want het hout qualyk opdroogt, en gebrant een scherp bytende, en voor de oogen een schadelijke rook van zig geeft, anders word het tot Thuinftaken, en kleine stylen gebruikt, om dat men daar lange stangen aan vind, als men de dikke stammen dikwils van haar kruin berooft, gelyk men met de Wilgen doet. Onze kruitmakers hebben uit dit hout ook koolen gebrand voor het Buskruid, maar men heeft bevonden, dat het wel schoone, ligte, en zachte koolen geeft, egter wegens hare brackigheid met ter tyd het kruid doet uitstaen, en nu neemt men daar toe het hout van de volgende *Arbor Lactaria*, het welke bequaamer koolen geeft.

By de Inwoonders dezer Eilanden heeft het in de medicynen meerder gebruik, dan om de wesk, dewelke de schorsse, en melk tot sterke purgatiën gebruiken, doch by perzoonen, die nog redelyke kragten, en het lichaam vol quade bumeuren hebben.

By magere en galachtige lieden doet het geen profyt, maar wel by zodanige, die met zulke bumeuren geproft zyn, waar van pokken, schurft, en lamnigheid komen. Tot een gemeene purgatie neemenze een stuk van de schorsse, twee leeden lank, twee vingers breed, knauwen dezelve met Pinang, en swelgen het Zap in, doch dewyl dit eenige brand in de keel veroorzaakt, zo heeft men beeter bevonden, als men van de klare melk dezex booms eenige droppels in Calappus-melk, Tbee-water, of Torwak vermengt, en inneemt, en werd alle den drank, daar men eenige droppels van deze melk in doet, datelyk als wey. Deze purgatiën werken van onderen, en boven al wy wat sterk, en daarom zal menze geene zieke en afgeloofde menschen ingeven, het welk de Inlanders dikwils met het uitterste perykel van den patient doen. Dierbalven was het te wenschen, dat onze Doctoren en Chirurgen in Indiën deze melk wat beter leerden prepareren, waar doorze gemakkeliker, en onschadeliker inge-noomen zoude werden, als de *Gutta Cambodje*, andersints werd hare werking gestuit, als men een half rype Pissang neemt, onder de asche braadt, en opeet, of eenige klonteren koude Papeda inswelgt. Dezelve melk is goed voor het steeken van venynige Visschen, als menze op de quetsure strykt, en een stukje rood-kooper daar overbind, maar als zy iemand in de oogen komt, zal men dezelve geduurig wasschen met Calappus-melk, en telkens zoetjes uitdrukken, want deze neemt de andere schadelijke melk aan haar, en voertze te gelyk uit.

De kennisse van het bastaart Agel-hout, het welk men aan deze boomen vind, is voor het jaar 1665. aan onze Natie onbekent geweest, ja zelfs tot nog toe aan de meeste part van de Amboineezen. Maar als ik ontrent die tyd het ampt van Subalterne heeft over de kust van Hitoë by de tien jaren bekleede, en de eerste vyf jaren alzo schouwt van dezen boom was, als de rest, is my in 't zelfde jaar dit hout eerstmaal getoont door *Patti Cuhu* een Regent of Orang kay van het Hitoëze Dorp *Ely*, een ervaren Man in de kennisse der planten, die my in dit werk veel geholpen heeft, waarom ik ook beoorlyk agt, zyne gedachtenisse alhier te zetten.

Hh

It

Primo multum tædii devoravi, ut hocce investigarem & detegerem lignum ob memorata pericula & difficultates, quæ circa hanc arborem occurrunt, subeunda, fortuna autem mihi favebat, quum multæ mihi obvenirent arbores tam in Hitoes ora, quam in ipsi opposita regione Hocamohel, quæ satis magna copia hoc suppeditant lignum; quam primum vero hoc vulgo innotuit, cito deficiebat illud, quum Æthiopes multa quotidie adhibeant suffimigia ac odorata olea; atque hocce ligno utebantur loco veri Garo seu Agallochi, quod parce admodum in hacce defertur regione: Primo tempore magni etiam hoc faciebam lignum, dein vero comperiens multum sensim amittere de sua jucunditate, simul & minore illud habui in pretio, quandoquidem non valet, & inutile est, si diu adfervetur.

Tam ex vetusto quam ex recenti hoc ligno oleum pingue & viscosum excoqui potest forma Terebinthinæ, sed quod magis nigricat & per descensum sequenti præparatur modo: Conscinde & discinde hoc lignum in parva frusta, irrorâ hæc aqua marina, & his inple vulgarem ollam terream; huic inpone patinam terream, quæ paulo latior est istius ollæ aperturæ, tali modo ut istius patinæ dorsum ollæ superficiei seu aperturæ sit junctum, & oras obiter obtegat, prudenter hæc simul invertet & alii inpone patinæ paulo majori præcedenti, juncturas autem obvela cum viridibus Musæ foliis, quas obtura argilla, sed ubique tam leviter, ut oleum transire possit, inferiorem tum patinam terræ committe, ita ut olla comminuto ligno repleta promineat, supra hanc ignem extrue, unde pingue sensim liquefcit lignum, atque oleum suum emittit, quod per juncturas in inferiorem depluit patinam: post semper circiter horam omnia simul prudenter tolle, ita ut nulla arena vel terra in subjectam decidat patinam, in qua spissum, nigricans, & viscosum reperies oleum instar Terebinthinæ lentum & tenax, fumi spirans odorem, quem nunquam amittit. In olla ista inposita videbis carbonem nigricantes ac semixustum lignum, quæ abjice. Quum repetere hunc progressum, lignum nulla irrorare volebam aqua, judicans fumosum hunc odorem inde fuisse ortum, præceptor autem meus, qui mihi hanc demonstrabat destillandi artem, Iman Reti dictus, qui Æthiopum flamen Boeronensis erat, aquam istam requiri admonerat, quoniam lignum alias flammam conciperet, nec ullum exhiberet oleum: Hocce modo ex omnibus lignis pinguibus, præsertim ex supra memorato Lingoo & Salimuri, olea extrahi possunt, quod inquirendum restat.

Oleum hocce adhibetur, ad cunctas scabiei species & cutis fordes detergendas, externe illinitum, quum vero sit admodum viscosum, cum pauxillo Calappi oleo commiscendum & calefaciendum est. Sensim autem sit resinofum instar Terebinthinæ, viscositatem vero nunquam amittit.

Ex junioribus ramulis, ac tenuibus radicibus a cortice denudatis, dentiscalpia formantur, quibus dolentes punguntur dentes, Catharris repleti, ut humores effluant catharrofi; exurit autem quam maxime os.

Maturi ejus fructus in mare decedentes a Sardis, Cabelinis, similibusque minoribus piscibus comeduntur, quorum intestina abjicienda sunt, in quibus horum fructuum nuclei reperiuntur, eo quod amarum præbeant saporem; Si oleum supra descriptum deficiat, ejus loco rasura pinguis istius ligni adhibetur cum Calappi oleo mixta, qua scabies illinienda est.

Amboinenfes hujus radices effodiunt oriente sole, ita autem, ne effodientis umbra radices tegat, has in septem minora conscindunt frusta, quæ corpori ingestant contra incantamenta & præstigias. Eadem hæc radix cum Zingibere contrita & illinita omnes curat manuum vel pedum phlegmonas. Ternatenfes pingue terunt lignum supra porphyritum, & cum aqua mixtum propinant vel cum debili potu Araca contra Choleram & intestinorum tormina. Vidi Sinenses quoque hoc exhibere contra Asthma, ad quod verò utuntur suo Garo, Timbion dicto.

Sinenses & Malayenses cum peregrinos volunt decipere mercatores, ipsisque hoc Garo-Laut pro vero vendere Calambaco, tales eligunt nodos ac frusta, quæ cum vero certant Calambaco quoad colorem ac formam, hæc irrorant aqua rosarum, vel alia quavis odorata aqua, in quam rasura veri Calambaci fuit immissa & mace-

Ik nam in 't eerste veel verdriets, om dit hout op te zoeken, en te leeren kennen, wegens de voornoemde moeyelykheid, en perykelen omtrent dezen boom uittestaan, en ik had het geluk, dat ik juist doormaals veele boomen aantrof, zo op de kuste van Hitoe, als het tegen over gele-gene land van Hocamohel, die dit hout in redelyke quantiteit uitgaven, maar zo baast wierd het niet bekend onder den gemeenen man, of het raakte baast op, om dat de Mooren met reukwerken en welriekende Olyen gedurig om-gaan, en dit hout in plaats van opregt Garo of Agel-bout gebruiken; het welk in deze Eilanden zeer schaars gebragt word. Wy maakten dan in 't eerste mede wat werks daar van, maar namaals bevindende, dat het met verloop van jaren veel van zyn lieffelykheid verliest, heeft het ook veel van zyn agtinge verlooren, want het niet deugt om lange te bewaren.

Zo wel uit het oude, als uit het versche hout, kan men een dikke kleverige Oly smelten, in de gedaante van Tarpentyn, doch swartachtig; het welk geschiet per descensum, al-cus: Kapt en snyd het hout in kleine stukken, bevoigtigt het met Zee-water, en vult daar mede een gemeene aarde pot, doet daar op een aarde schooteltje, het welk een hairtje breeder zy, dan de mond van de pot, en zodanig dat den rugge van de schootel in de mont van de pot kome, en aan de randen losselyk sluite. Stelpt dit zo met malkander om, in een ander schootel, die weder wat groeter zy, dan de voorige, en bewind de zamenvoeginge met groene bladeren van Pissang, strykt daar over wat kley, dog over al losselyk, dat 'er de Oly tusschen beide doorloopen kan, begraaft de onderste schootel in de aarde, dat de pot met het gekapte hout uitstecke, daar op gy dan een vuur zult stookken, zo zal het vette hout beginnen te smel-ten, en zyn Oly van zig geven, dewelke tusschen de za-menvoeginge in de onderste schootel loopt. Na omtrent een half uur, neemt alles zoetjes op, dat 'er geen zand, nog aarde in de onderste schootel valle, zo zult gy in dezelve een dikke, swartachtige, en kleverige Oly vinden, zo vast-boudende, als tarpentyn, maar zeer rookachtig van reuk, die het ook noit verliest. In de bovenste pot vind gy een party swarte koolen, en half verbrand hout, 't welke weg smyt. Ik wilde het hout met geen water bevoigten in het berdoen, om dat ik oordeelde den rookachtigen reuk daar van te komen, maar mynen Baas, die my dit diste-leeren leerde, Iman Reti, Moorsche Priester van Boero, vermaande my, dat zulks noodig was, om dat andersints het hout in den brand zoude raken, en geen Oly geven. Op deze manier konde men uit allerley vette houten, in-zonderheid van boven gemelde Lingo en Salimuri, een Oly krygen, 't welk nog te onderzoeken staat.

Deze Oly werd gebruikt, om allerlei schurftheid en on-zuiverheid des huids te verdryven, van buiten opgesmeert, doch dewyle het zeer kleverig is, moet men het met een weinig Calappus-Oly warm maken, en vermengen. Het word mettertyd harstachtig, als tarpentyn, maar zyne kleverigheid verliest het noit.

Uit de jonge takjes, en dunne wortelen van de schors-se ontbloot, maakt men tandestookers, waar mede men zeere tanden stookt, die met zinkingen beladen zyn, daar de vogtigheid dan uitloopt: doch het verhit den mond al vry wat.

Alle de rype vruchten in Zee vallende, werden van de Zardeynen, Cabelyntjes, en andere kleine Visschen ge-geten, welkers ingewand men dan moet weg smyten, daar men deze korrels in vind, alzoze het zelve bitter maken. Als men de voorschrevez Oly niet heeft, kan men het schraapzel van het vette hout nemen, met Calap-pus-Oly mengen, en de schurftheid daar mede bestryken.

De Amboineezen graven de wortels uit met de opgaan-de Zonne, zodanig dat des gravers schaduw niet over de wortel valle. Deze snydenze in zeven kleine stukken, en dragen die om het lyf, tegens alderhande tovery en belee-fing. Dezelfde wortel met kleine Gember gevreven, en opgestreeken, geneest alle heete geswellen aan handen en voeten. De Ternatanen vryven het vette hout op een steen, en geven het met water of slappen Arack te drin-ken, tegens het bort, of snyding des ingewants. Ik heb het ook de Sineezen zien ingeven, tegens den korten aasem, gelyk zy met haar Timhion, of opregt Garo doen.

De Sineezen en Maleyers, willende de vreemde Koop-luiden bedriegen, en dit Garo-Laut voor opregte Calam-bacq verkoopen, verkiezen zodanige knoesten en stukken, die het opregte Calambacq aan couleur en fatsoen naaft komen; deze bestrykenze met roozen, of ander welriekent water, daar in schraapzel van goed Calambacq ge-weekt is,

macerata, dein hæc obvelant ficcis Musæ foliis, quæ per menfem adferant in loco claufo vel olla, tum hæc frufta verum adquirunt *Calambaci* odorem ac formam.

Fraus tamen mox detegitur, fi comburatur, vel ore maficetur hoc lignum, quum odor & fapor utriusque hujus ligni multum variant.

Verum eft, utraque effe amara, fi manducantur, *Calambaci* vero amarities ad *Corticum Citri* accedit faporem, grataque eft, *Garô Laut* autem *Abfynthium* vel *Aloë* æmulatur.

Boeronenfes totos hujus arboris ramos comburant circa arva fua *Oryza* confita, horumque fumo mures fugare volunt, qui magnum ipfis adferunt damnum: Quidam inter urendum folia arboris *Lolowaral* feu *Lolowaran* addunt, Boeronenfibus *Fatabu Befaar* dictæ, quæ frepitu ac fridore mures fugant: Baleyenfes ex albo hujus arboris ligno albos formant *Cothurnos*, quum lentum ac leve fit, quos *Magnates* pedibus fuis geftant.

Si quis comperiat, ipfi vifum effe tenebricofum tam fumo hujus ligni, quam aliorum odoratorum lignorum, oculos fuos abluet cum liquore, qui ex calicibus *Globæ* exprimitur, quibus fructus infident.

CAPUT TRIGESIMUM OCTAVUM.

Arbor Lactaria. Manga Brava.

ALtera lactifera arbor a vulgo pro fpecie filveftris *Mangæ* habetur, nos potius ipfi peculiare tribuimus genus. Magnitudinem habet *Mangæ*, truncum gerens tenuiorem, virum plerumque craffum cum cortice glabro, comam cæterum gerit quoque extenfam, ejus rami funt pingues, graves, fragiles, deorfum flexi, nigricante obducti cortice, nodofi, acti in articulos forent divifi, adfcenfum negant ob fragilitatem, exceptis craffiffimis ramis.

Folia irregulari ordine arcte fibi juncta locantur, *Mangæ*que foliis fimillima funt, fed multo majora, octo nempe digitos vel decem plerumque longa, binos vel binos cum dimidio lata, in junioribus arboribus duodecim & tredecim longa, tres lata, flaccidiora autem magisque fuccofa funt *Mangæ* folia, fupérieure parte latiffima, in obtufum apicem definentia, atque inferius fenfim anguftata. Horum cofte ac nervi albicant, oblique decurrunt, nec ita parallelæ funt ac in *Mangæ* foliis, fciebie quafi & verrucis obfeffa videntur, quod fit a mufcarum ovis in illis latitantibus, quum decidunt, rubent infar *Cancrorum* coctorum.

Flos ex vagina provenit ex binis tenuibus foliolis compofita, inferiorque floris pars ex ftella quafi confat, ex quinque anguftis & late virentibus petalis conftructa, quæ pro peculiari haberetur flore, ex hujus autem centro verus erigitur flos longo tubo confans, & in quinque ampla & alba petala fefe aperiens, formam *Narciffi* referens. Hujus petala funt flaccida, fuperius fubrotunda & lata, brevi reflexo apice conftantia, uti & ipfa folia finuofa funt, in illorum centro tubus quinquangularis & concavus apparet, oris confans rubris & dentatis, fimbriatus quafi, fine ullis ftaminibus, odoris expers.

Post fupremi floris lapfum fructus ex centro inferioris ftellæ excrefcit, qui pomum eft nunc rotundum, nunc ex oblongo ovale, magnitudine femi perfectæ *Mangæ* vel fructus *Condondong*, hic nempe in Amboina, in Macaffara enim aliisque Occidentalibus infulis duplo fere majores funt hi fructus, infar *Granati* nempe, externe glabri, pallide virentes, tenui pellicula tecti, fub qua pilofa reconditur fubstantia ex craffis ac lignofis fibris conftructa, quæ in ejus centro nucleum continet *Pruni* magnitudine & *Caftanæ* fubstantia, fed pinguiorem & cibo ineptum, im-

Tom. II.

mo

is, daar na bewindenz die met drooge *Piffang*-bladeren, en bewaren die een maand lang in een beftooten plaats of pot, zo bekomen deze ftukken den reuk en aanzien van opregt *Calambacq*.

Het bedrog werd echter datelyk ontdekt, als men 't brand; of in de mond kaauwt, want reuk en fmaak veel van deze beide verfchillen.

Het is wel waar, datze alle beide bitter in de mond zyn, maar de bitterheid van 't *Calambacq* trekt na de *Citroen*-fchillen, en is aangenaamer, maar deze trekt na *Alzem* of *Aloë*.

De Boeroneezen branden de geheele takken van deze boom onttrent bare rysvelden, willende met dien rook alle muizen verjagen, die het gezaaide groote fchade doen. Zommige fnyten in het branden de bladeren van den boom *Lolowaral* of *Lolowaran* daar by, by de Boeroneezen *Fatahu Befaar* genaamt, dewelke met baar knerffen en kraaken dezelve verjagen. De Baleyers maken uit het witte hout van dezen boom bare witte trippen, om dat het taai en ligt is, die de voornaamfte perzoonen aan bare voeten dragen.

Als iemand bemerkt, dat hem het gezigt verdonkert is, zo wel door den rook van dit, als andere welriekende houten, die zal de oogen waffen met de vogtigheid, die men uit de kolven van de *Globa* drukt, daar de vrugten aanwaffen.

XXXVIII. HOOFSTUK.

De wilde Manga-Boom, ofte het Melk-hout.

DEn tweeden Melk-boom werd van den gemeenen naam voor een zoorte van de wilde *Mangas* gehouden, maar wy willen hem liever zyn geflagt op zig zelven laten houden: hy is in de grootte van een *Mangas*-boom, doch met een dunder ftam, gemeenelyk een man dik, en een effene fchorffe, anders mede van een uitgebreide kruin, de takken zyn vet, fwaar, bros, nederwaarts geboogen, met een fwartachtige fchorffe bedekt, en wat geknopt, als in leden verdeelt, men kanze niet beklommen, om datze zo ligt breeken, of men moet op de dikke takken ftaan.

De bladeren ftaan zonder order dicht op malkander, en zyn de *Mangas* bladeren zeer gelyk, doch veel grooter, te weten, in 't gemeen acht en tien duimen lank, twee en derde-halven breed, aan de jonge boomen twaalf en dertien lank, drie breed, flapper en zappiger, dan de *Mangas*-bladeren, van vooren op het breedft, met een ftompe fpits, en naar achteren allengskens toefmallende. De ribben en zenuwen zyn witachtig, fchuins, en zo evenwydig niet, als aan de *Mangas*-bladeren, zy zyn meeft fchurft van aanzien, en met vratten bezet, in dewelke *Vliegen*-eyers fchuilen, alze afvallen, werdenze vuur-root, als gekookte kreeften.

De bloeme komt uit een boozé of fcheede van twee dunne blaadjes gemaakt, en beftaat het onderfte van de bloeme uit een ftierre, mede van vyf finalle en ligt-groene blaadjes gemaakt, dat men voor een byzonder bloem zoude aanzien, maar uit de midden van dezelve komt eerft de regte bloeme voort, met een langen bals, en in vyf breede witte bladeren geopent, in de gedaante van een *Narciffus*. Deze blaadjes zyn wat flap, van vooren rond, en breed, met een korte omgedraaide fpitze, gelyk de bladeren zelfs wat bogtig ftaan, in de midden ziet men een vyfhoekige hõlle pype, met roode kanten, die wat gekartelt zyn, als franjen, zonder eenige draaden in de midden, en zonder reuk.

Na het afvallen van de bovenfte bloem, waft de vrugt uit het midden van de onderfte ftierre, zynde een *Appel*, zomtyds rond, zomtyds lankwerpig ovaal, in de grootte van een half volwaffene *Manga*, of de vrucht *Condondong*, te weten hier in Amboina: want op Macaffer en andere *Weftefyker* Eilanden werdze wel tweemaal zo groot, te weten, als een *Granaat*, van buiten glad, ligt-groen of bleek, met een dun buideken bekleed: daar onder leid een hairige fubstantie van grove en boutachtige draden gemaakt, dewelke in baar midden verbergen een witte beeft, in de grootte van een *Pruim*, en fubstantie als *Caftanjen*,

Hh 2

doch